

Karl Barths Romerbrevs-kommentar 1922

Af gæsteforsker, ph.d. Sigurd Baark

I år er det hundrede år siden, at andenudgaven af Karl Barths *Der Römerbrief* udkom. Med afsæt i apostlen Paulus' formulering af Jesus som Kristus rummer værket en radikal kritik af samtidens teologi og en fremhævelse af døden som en uoverskridelig grænse for liv og tænkning. En workshop sidste efterår undersøgte værket og dets intellektuelle kontekst.

Forhistorien

Om eftermiddagen den 20. april 1920 banker en begejstret ung schweizisk præst på en ældre enkes hoveddør i Basel. Hans ærinde er at udfritte den ældre dame om hendes afdøde mand, hans skrifter og tanker. Præsten er kort forinden blevet en næsegrus beundrer af den afdøde, og bare det at tale med mandens enke giver ham tydeligvis den oprigtige fans dybe tilfredsstillelse. Den unge mand er Karl Barth, den ældre dame er Frau Ida Overbeck, kirkehistorikeren Franz Overbecks enke.

I dag er Franz Overbeck mest kendt som filosofen Friedrich Nietzsches bofælle, kollega og ven. Han var netop blevet kaldet til stillingen som professor i den tidlige kirkehistorie i Basel, da han

mødte Nietzsche. Under indflydelse af samtaler med sin yngre bofælle udviklede Overbeck en skarp kritik af samtidens dominerende teologiske retning: liberalteologien.

Det 19. århundredes teologi, liberalteologien, havde som grundlæggende antagelse en forestilling om, at mennesket umiddelbart står i en eller anden form for positivt forhold til det absolutte. Mennesket har som det væsen, det er, og med dets egne umiddelbare egenskaber og åndelige evner en indbygget mulighed for at stå i forbindelse med det absolutte. Der gives altså, på menneskets egne betingelser, en erkendelse af det absolutte. "Det absolutte" står her for en række beslægtede begreber: det evige, det ubetingede, universets ultimative énhed, helhed eller mening, Gud.

Overbecks opgør med liberalteologien

Det er denne grundpræmis, som Overbeck vender sig imod. Mennesket er et endeligt væsen. Menneskets liv er radikalt afgrænset af dets fødsel på den ene side og dets død på den anden. Netop døden er det øjeblik, hvor det reelt ubegribelige og uhåndgribelige træder ind i

menneskets virkelighed. Døden markerer en uophævelig grænse, der fremstår som en grundlæggende negation af alle muligheder for at transcendere vores menneskelige endelighed.

Overbeck var patristiker og mente, at det netop var indsigten i dødens væsen, som formede de tidlige kristnes forståelse af eskatologien og af Gud. Ifølge Overbeck begreb de første kristne dødens radikalitet i en anerkendelse af Guds tilstedeværelse i Jesu Kristi død på korset. Derfor, mente Overbeck, ligger den tidlige kristendoms værdi netop i anerkendelsen af dødens afgørende betydning for tænkningen. Denne indsigt, dette potentielt antimetafysiske *memento mori*, deles af flere ikke-kristne tænkere op igennem historien. De tidlige kristnes forståelse af dødens rolle for tænkningen er hverken værre eller bedre end hos fx renæssancehumanisten Michel de Montaignes.

Overbeck drog som konsekvens af læsningen af den tidlige kristendoms grundkerne og den betragtelige ideologiske afstand mellem denne og den liberale teologis grundlæggende antagelser den konklusion, at "kristen teologi" var en selvmodsigelse. Ethvert forsøg på at lave en reel teologi vil til syvende og sidst stå afsløret som et forsøg på at smyge sig uden om den grundlæggende indsigt i de ældste kristne skrifter.

Radikaliteten i Barths tænkning

På den baggrund kan det umiddelbart virke svært at forstå, at den unge Karl Barth begejstret opsøgte Franz Overbecks enke for at synge hendes afdøde mands pris. Det virker mærkeligt, hvis ens billede af Barth er af forfatteren til 9.000 siders

ufuldstændig kirkelig dogmatik, samt et væld af teologiske traktater og bøger. Det er dog kun overraskende, hvis man ikke har blik for radikaliteten i Barths tidlige tænkning. Den tænkning der netop kommer til udtryk i den nu hundrede år gamle andenudgave af Romerbrevskommentaren. For det er et åbent spørgsmål, om der reelt er en teologi i klassisk forstand at finde i *Der Römerbrief 1922*. Denne påstand er sat på spidsen, men er alligevel i ånden af *Der Römerbrief*: Værket er et studie i kompromisløst at tænke konsekvenserne af en bestemt præmis til ende.

Efter første verdenskrig var de problemer ved liberalteologien, som Overbeck og andre kritiske stemmer havde peget på, blevet endnu mere tydelige. Den fremskridtstro, der var forbundet med liberalteologiens forestilling om menneskets forhold til det absolutte, stod ikke længere til troende efter fire års meningsløst blodbad. Parolerne om civilisatoriske og moralske landvindinger klingede hult. Dette var specielt tydeligt for den generation af præster, der var blevet skolet i den liberale teologi. Deres teologiske dannelse havde ikke udstyret dem med de ressourcer, som de skulle bruge for at kunne holde en ordentlig prædiken i kølvandet på krigens tragedie. Der var brug for et fundamentalt opgør med den ideologi, der havde ledt til det kulturelle og menneskelige kollaps, som de havde været vidner til. De teologiske værktøjer, som de havde fået i studietiden, var ubrugelige. Nyt værktøj skulle findes.

Det var her, at Barth og hans kollega og ven Eduard Thurneysen tog Overbecks skrifter op. Overbeck blev en del af et nyfundet arsenal af tekster og tænkere, der kunne mobiliseres i kritikken af den

liberale teologi og ideologi og således tilbyde en række alternative begrebslige værktøj til at opfange den situation, som Barth og Thurneysen stod i som præster. Andre væsentlige tænkere var Dostojevskij, Kierkegaard og Nietzsche. Når Overbeck spiller en udpræget rolle for Barth, så er det, fordi han peger på muligheden af at udfolde en radikal kritik af samtidens teologi og ideologi på baggrund af de tidligste kristne skrifter.

Korsdød og dom

Jesu Kristi død på korset bliver hos Barth et erkendelsesprincip, hvorfra en bred vifte af mere eller mindre eksplicite metafysiske grundpræmisser i samtidens ideologi kan negeres kritisk. Med udgangspunkt i Paulus' formulering af Jesus som Kristus kan forestillingen om, at vi mennesker umiddelbart har en positiv forbindelse til det absolutte – at vi ved, hvad vi siger, når vi bruger ordet "Gud" – dekonstrueres (for at bruge et senere Heideggeriansk begreb). Det er netop, hvad der er på spil i *Der Römerbrief*.

Der Römerbrief er en læsning af en tekst. Den grundlæggende tanke er, at der igennem læsningen af det berømte Paulusbrev udfoldes en omfattende dom (*krisis*) over alle forsøg på at overskride den grænse, som døden sætter for vores liv og vores tænkning. I den tekstuelle figur Jesus Kristus, i hans korsfæstelse og død, møder vi en uophævelig negation af vores bestræbelser på at etablere en normativ suverænitæt over vores tilværelse, at bemægtige os Guds plads som den ultimative dommer over vores verden og vores værdier. Den plads er og bliver Guds. Men hermed er også teologien som tænkende praksis ramt.

På samme tid må den engagerede læser anerkende, at læseren og læserens verden står i et forhold til den Gud, som *teksten formidler* igennem denne kritiske negation. Men dette forhold kan udelukkende etableres fra et punkt hinsides dødens afgørende grænse. Her får begrebet "opstandelse" sin betydning hos Barth (og Thurneysen). Ikke som en udvidelse af vores virkelighed, som endnu en ting på vores liste over eksisterende objekter, men som en erkendelse af en omfattende mening og en helhed hinsides vores herredømme.

Det vil så også sige, at Romerbrevets læser – og det er forfatteren til *Der Römerbrief* umiskendeligt klar over – selv står under denne altomfattende dom, for så vidt at vedkommende indlader sig på den praksis, som det er at læse Paulus og tage hans tanker ligeså alvorligt som sine egne (som Barth fint formulerer det i indledningen til kommentaren). Der kan altså ikke være tale om, at Romerbrevets læser nu selv kan begynde at konstruere en positiv teologi. Den radikale praksis undergraver muligheden for at skabe stabile teoretiske konstruktioner på baggrund af læsningen. Kun den universelle, kritiske negation af alle sådanne tiltag står urørt tilbage. I den forstand er der ingen teologi at finde i *Der Römerbrief*.

Treenigheden som styrende begreb

Når man får blik for, hvor kompromisløst der tænkes i *Der Römerbrief*, er det knap så mærkværdigt, at Barth kan bruge en eftermiddag på entusiastisk at forklare Frau Overbeck, at hendes mand var et geni. Det mærkværdige er snarere, at

Barth små ti år senere kan begynde på at skrive 9.000 siders kirkelig dogmatik.

Den korte historie er, at Barth blev klar over, at han med *Der Römerbrief* har brændt det hele ned til grunden. Han var klar over, at den universelle og uophævelige negation, som han har fået blik for i fortællingen om Guds åbenbaring i den korsfæstede, skal finde en form for positiv og bekræftende begrebslig formidling. Udfordringen er at få sat en universel negation på begreb uden at ophæve negativiteten.

Det første skridt på den vej var en erkendelse, som Barth nåede frem til to år senere, i 1924. Da gik det op for ham, at treenigheden som begreb netop er et værktøj til at tale positivt og bekræftende om den måde, hvorpå Gud selv ubetinget sætter normerne for talen om Gud; Det Nye Testaments Gud er den Gud, der hele vejen igennem er herre over Guds åbenbaring; Gud åbenbarer Gud ved Gud selv. Selv den troendes erkendelse af Guds selv-åbenbaring står ikke til den troendes disposition, men er ligeledes udtryk for Guds suverænitet: Faderen, Sønnen – og Helligånden. Herfra var det kun et spørgsmål om tid, før Barth kunne indlede *Die Kirchliche Dogmatik* med en banebrydende læsning af bekendelsen til treenigheden som den dogmatiske prolegomenas *conditio sine qua non*.

En workshop om teologi og krisetid

I oktober 2021 blev der afholdt en international workshop på Det Teologiske Fakultet, der markerede hundredåret for Barths Römerbrief. Workshoppens titel var *European Crisis and Reorientation* –

Karl Barth's Der Römerbrief in the cultural and intellectual context of WWI. Den samlede deltagere fra Sverige, Holland, Estland, England og Danmark. Tanken med workshoppens var både at markere jubilæet for tilblivelsen af *Der Römerbrief* (udgivet i 1922, skrevet i 1921) og at læse Barths tekst som en refleksion over dens intellektuelle kontekst: en samtid i krise både kulturelt og intellektuelt.

Formålet var også at se, hvad Barths tekst kan fortælle os om teologiens rolle i en tid i krise: Hvordan er dette udtrykt i *Der Römerbriefs* retoriske form? Hvordan præsenterer og bruger værket de intellektuelle figurer, som fylder dens værktøjskasse? Hvordan bliver disse figurer belyst gennem tekstens brug af dem? Hvordan tænker vi i dag videre med *Der Römerbrief* som en del af vores værktøjskasse?

På den måde rejste workshoppens implicitte spørgsmål om, hvad teologi er og kan. Hvad kan teologien give os, når teologien selv bliver et spørgsmål og ikke et svar? Netop denne åbenhed viste sig at være en af workshoppens store styrker, idet det åbnede muligheden for en levende interdisciplinær tænkning. Og netop deri understregede den en af de væsentligste styrker ved Karl Barths hundred-årige tekst.